

וחוץ למקומו. נחלקו ראשונים האם הפסול חל במחשבה גרידא (מאירי; משמע ברמב"ם), או דווקא בדיבור (רש"י וסיעתו). ראיות רבות לדעה השניה, אך יש שסייגו זאת, שהפיגול חל מחמת המחשבה, והדיבור נצרך רק כגילוי לה, ולכן כשהנסיבות מוכיחות על מחשבתו – אין צורך בדיבור (טהרת הקודש וזבחי צדק).

נחלקו אמוראים האם מחשבה שלא לשמה פוסלת גם כשהיתה בטעות, וכן נחלקו ראשונים להלכה (לרמב"ם – אינה פוסלת, ולאור זרוע – פוסלת). באשר למחשבת חוץ לזמנו ומקומו, לדעת רש"י ותוס' דינה כמחשבה שלא לשמה ואף היא תלויה במחלוקת האמוראים, ואילו ברמב"ם ובמאירי נראה שהכל מודים שהיא חלה אף בטעות.

את שם הקרבן. זהו מובן הלשון "עקירה בטעות לא היא עקירה", שמחשבה בטעות אין בכוחה לעקור את הקרבן משמו. אבל מחשבת פיגול איננה הגדרה חדשה לקרבן, אלא מחשבה לבצע בו פעולה מסוימת המנוגדת להלכה, ומחשבה כזו פוגמת גם בטעות²⁴. ראיה לדבר מאבות דרבי נתן (נוסחא א פרק לה), שם נאמר בין הניסים שאירעו במקדש: "לא פיגלו הכהנים בקדשים מעולם", ואם פיגול אינו אלא במזיד – אין נס בדבר.

סיכום

שלוש מחשבות פוסלות בקדשים: שלא לשמן, חוץ לזמנו,

מערכה ב. זבחים שנזבחו שלא לשמן (ב,א)

קרבן הנשחט לשם קודש בדרגה נמוכה ממנו⁴. ד. בן עזאי: עולה⁵.

בהמשך המסכת נוקטת המשנה (יג,א ולו,א) כדעת תנא קמא: "שאינו מחשבה פוסלת אלא בחוץ לזמנו וחוץ למקומו, והפסח והחטאת שלא לשמן", וכך פוסק הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין טו,א).

המהרש"א (פסחים קטז,ב) מסביר את הטעם לדין המיוחד בפסח וחטאת, ומקשר זאת לחובה לומר "פסח מצה ומרור", שלא מצינו כמותה בשאר מצוות: בני ישראל היוצאים ממצרים היו שקועים בטומאת מצרים, וכדי להינצל ממנה נדרשת כוונה מיוחדת להתקרב לקדושה. כך גם בחטאת, החוטא צריך להתכוון להיטהר מחטאו.

בגמ' במנחות (מח,ב), לפירוש רש"י ד"ה כי אתא קיימת מחלוקת בין שתי ברייתות אודות כבשי עצרת ששחטן שלא

מסכת זבחים פותחת בדיון על זבחים שנזבחו שלא לשמן, אימתי נפסלו מחמת מחשבה זו, וכשלא נפסלו – מה דינם. מחשבה זו נקראת בגמרא גם "שינוי קודש". בעניין זה יש לברר כמה נושאים: מהי מחשבה שלא לשמה? באילו קרבנות היא פוסלת, ומהו יסוד הפסול? ובקרבנות הכשרים, שלא עלו לשם חובה, מה דין המחשבה בהם בהמשך העבודה?

מחלוקת התנאים ופסק ההלכה

במשנה מובאות חמש דעות בשאלה מה הם הזבחים שאם נזבחו שלא לשמן נפסלו: לדעת תנא קמא כך הדין בפסח וחטאת בלבד¹. ארבעה תנאים מוסיפים עליהם קרבנות אחרים: א. רבי אליעזר: אשם². ב. יוסי בן חוני: כל קרבן הנשחט לשם פסח וחטאת³. ג. שמעון אחי עזריה: כל

בטעות שמה עקירה, ונמצא שיש כאן "עירוב מחשבות", מחשבת שלא לשמה עם מחשבת פיגול, ואין כאן פיגול (וכן הקשה בקרן אורה שם, והוכיח שמחשבת שלא לשמה אינה אלא בדיבור). לפיכך צריך לומר ש"פיגול" לאו דווקא. אבל לפי ההלכה שעקירה בטעות אינה עקירה, וזאת רק במחשבת שלא לשמה, הרי החושב על חטאת שהיא שלמים וגם מתכוון לאוכלה חוץ לזמן החטאת (וכפי שצייר המאירי בנדרים וגיטין) – הרי זה פיגול גמור ואינו "עירוב מחשבות", כי מחשבת "שלא לשמה" לא חלה בטעות, ואין כאן אלא מחשבת פיגול, החלה גם בטעות.

1. הפסוקים מהם נלמדו מבווארים בגמ' ז,ב-ח,ב.
2. מבניין אב מפסח וחטאת או מדרשה מיוחדת, להלן י,ב.
3. להלן יא,א מובאת דעה דומה בשם ר' אליעזר לגבי הנשחטים לשם פסח, ונחלקו אמוראים בדעתו לגבי הנשחטים לשם חטאת.
4. דרשה על כך להלן יא,ב. הגמ' שם מסופקת האם לדעתו קרבן הנשחט לשם קודש בדרגה גבוהה יותר מרצה לבעליו, וחולק על תנא קמא בתרתי. לא מפורש בדבריו שהוא מודה לתנא קמא בעניין פסח וחטאת, אבל כן משמע מרש"י ד"ה שחטן: "לשאר זבחים", וכן לשון הרמב"ם בפירוש המשנה, וכן משמע מהגמ' הנ"ל, שדנה אם הוא חולק בחדא או בתרתי (ועיין קרן אורה ב,א, שהסתפק בדעת שמעון אחי עזריה לגבי פסח וחטאת). ברעק"א ובשפת אמת (ב,א) דיון בשיטתו לגבי כל דרגות הקדושה שנזכרו בפרק עשירי (פט,א) לעניין "כל המקודש מחברו קודם מחברו", האם כולן משמעותיות גם לענייננו.
5. שיטתו מובאת במשנה להלן יא,ב, ומקורותיה נדונו בגמ' להלן יב,ב-ג,א.

24. כאמור, בגמ' במנחות נראה שלא חילקה בזה. הגמ' שם מביאה את הברייתא על כך שכהנים שפיגלו בשוגג – פיגולן פיגול, ומפרשת תחילה: "דכסבור שלמים הוא וקא מחשב בה לשום שלמים", ומקשה מכך על הדעה שעקירה בטעות אינה עקירה. ועל כך תירצה, שמדובר במי שידוע שהיא חטאת וחושב לשם שלמים, ושגגתו היא בכך שסבר שמוותר לעשות כן. יש קושי בגמ' שם, שכן מלשונה "לשום שלמים" משמע שמדובר בשינוי השם, ואילו הברייתא אומרת "פיגולן פיגול"! לפיכך פירשו רש"י ותוס', שהמחשבה "לשום שלמים" פירושה שחשב לאכול את החטאת בזמן הראוי לשלמים, והרי זה פיגול ממש, ולפי פירושה מוכח כנ"ל, שגם פיגול בטעות תלוי במחלוקת על עקירה בטעות.

יתכן שהרמב"ם והמאירי פירשו אחרת: "לשום שלמים" הוא כפשוטו, מחשבת שלא לשמה גרידא, ו"פיגולן פיגול" אינו בדווקא, אלא הכוונה לפסול בעלמא (וכן פירש רש"י בב"ק ה,א ד"ה ומפגל: "כחן ששחט קרבנו של ישראל חטאת לשום שלמים", ומצינו כיצא בזה בתוס' גיטין נד,ב ד"ה דכי: "ופיגול דהכא לאו דוקא"). לפי זה לא דובר בגמ' על מחשבת חוץ לזמנו, ואין כל ראיה שאינה מפגלת בטעות. אמנם לפי זה יכלה הגמ' לתרץ אחרת את הקושיה על רבה, ש"פיגולן פיגול" היינו ממש, שאם מתוך טעותו חשב לאכול חוץ לזמנו – הרי זה פיגול, אבל העדיפה לחדש שאפילו רבה מודה שעקירה בטעות ב"אומר מותר" היא עקירה.

נראה גם, שהרמב"ם והמאירי לשיטתם לא יכלו לפרש כרש"י ותוס': מכיוון שלדעתם מחשבת שלא לשמה הינה במחשבה גרידא בלא דיבור, כנ"ל, כיצד סוברת הגמ' בקושיה שמי ש"סבור שלמים הוא" יפגל ממש? הרי בקושיה סוברת הגמ' שעקירה

עוד הוכיח מהגמ' בפסחים (ס,ב), שאומרת שקרבן שנשחט שלא לשמו נחשב כ"לשמו ושלא לשמו", מפני שהמחשבה שלא לשמו מצטרפת ל"סתמו לשמו"⁹. מבואר כאן שמחשבת שלא לשמה איננה מפקיעה את ה"סתמו לשמו", אלא רק מוסיפה עליו מחשבה נוספת, ומשמע שעצם מחשבה זו היא הגריעותא, ולא משום שהיא מבטלת את ה"לשמו"¹⁰. אף למד כך מהרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין יג,א), שכולל את מחשבת שלא לשמו עם מחשבת חוץ לזמנו ומקומו כ"שלוש מחשבות הפוסלות בקדשים", ומשמע שדין שווה, ואין תקנה לקרבן שהיתה בו מחשבה שלא לשמו. דין זה מפורש כבר בתוספתא (פ"ג ה"ד): "הפסח והחטאת ששחטן... שלא לשמן... זה הוא כללו של דבר: כל הנפסל במחשבה, בין שעל הראשון חישב בין שעל האחרון חישב - פוסל; אף על פי שיש דם הנפש בכוס אחר - פסול".

לעומתו, בטהרת הקודש (יד,ב) צידד שמחשבת שלא לשמה איננה יוצרת פסול, אלא דינו כקרבן שלא נעשתה עבודתו כהלכתה. הוא מדייק כך מהגמ' להלן (לד,ב): "אין עושה שיריים אלא חוץ לזמנו וחוץ למקומו", כלומר שהזרק במחשבת חוץ לזמנו יוצר פסול שאין לו תקנה בזריקת שאר הדם, ומשמע שבמחשבה שלא לשמו יש לו תקנה.

כך נקט גם ר' יוסף ענגיל (גבורות שמונים, אות כב ומט), ובהתאם לכך הסביר את דין סתמו לשמו, שמכיוון שהקרבן עומד ומיועד לשמו - עשייתו בלא מחשבה נחשבת כמחשבה לשמו. עוד דקדק כך מלשונות הגמ': "דבעינן זביחה לשמה", "שתהא זביחה לשם שלמים" (ד,א ועוד), שמובנם שיש דין חיובי לחשוב לשמה, ובפסח וחטאת יש פסוקים נוספים המלמדים שהדבר אף מעכב, ומשמע שהפסול נובע מהעדרו של הדין החיובי¹¹. אחרונים הוכיחו כך גם מתוס' במנחות (מב,ב ד"ה מה טעם), שמשווים את העושה ציצית "לשמה ושלא לשמה" למחשבת "לשמה ושלא לשמה" בקדשים, שפסול; והרי בציצית בוודאי אין פסול במחשבת שלא לשמה, אלא רק דין חיובי לעשות לשמה (קובץ שיעורים ח"ב סי' כב וקהילות יעקב זבחים סי' ב). כמו כן משמע מלשונות רש"י על פסול שלא לשמה, ש"מחריב בה" הוא עקירת שם הקרבן (ג,א ד"ה לשם חולין וד"ה דלאו מינה), ולא כתב שהוא החרבת הקרבן עצמו ביצירת פסול עליו (קהילות יעקב, שם). ראייה נוספת לכך בדעת רש"י, ממה שכתב במנחות (מח,ב ד"ה ותעובר)

לשמן, האם כשרים ולא עלו לשם חובה, ככל שלמים, או שלא עלו כלל, משום שהוקשו לחטאת. לדעה שלא עלו כלל, נאמר שם שהוא הדין לכל קרבן הבא עם חטאת, שהוקש לחטאת הבאה עמו: שלמי נזיר, ועולת נזיר ויולדת ומצורע. תוס' שם (ד"ה כבשי) נוקטים שאף משנתנו יכולה לסבור כך, ולא הזכירה את השלמים כדי שלא לחלק בין שלמי ציבור לשלמי יחיד. אולם בשטמ"ק (זבחים נה,א אות מד) כתב שברייתא זו סוברת כר' אליעזר, שפסל באשם משום שהוקש לחטאת, והוא הדין לשלמי ציבור, ולדעת חכמים אין מקום לסברה זו. הרמב"ם, על כל פנים, פסק ששלמי ציבור שלא לשמן כשרים (הל' פסולי המוקדשין טו,יט).

מהות פסול שלא לשמה

באחרונים דנו בשאלה האם מחשבת שלא לשמה מחילה פסול על הקרבן, בדומה למחשבת חוץ לזמנו ומקומו. או שהחסרון במחשבה שלא לשמה הוא שיש דין לעשות את הקרבן לשמו, וקרבן במחשבת שלא לשמה לא נעשה כהלכתו. נפקא מינה אפשרית מחקירה זו: כשחלק מקבלת הדם היה במחשבת שלא לשמה, האם ניתן לשוב ולקבל מדם הנפש במחשבה לשמה? אם זוהי מחשבת פסול - הדבר אינו אפשרי (כמבואר במשנה לב,א, שכהן כשר שחשב מחשבת פיגול - אין לה תקנה) ואם זהו רק העדר תנאי לכשרות העבודה - ניתן לקיימו בקבלה החוזרת⁶.

מבחינה מהותית, משמעות הצד השני היא שיש דין בקרבן שצריך שתהיה בו מחשבה לשמה, ומחשבת שלא לשמה גורעת כי היא מפקיעה אותו מלהיות לשמו. לעומת זאת על פי הצד הראשון אפשר שאין דין שהקרבן יהיה לשמו. שאלה זו קשורה להבנת הדין ש"סתמו לשמו": האם פירוש הדבר שאין כל צורך לחשוב על הקרבן לשמו, או שאכן הקרבן צריך להיות לשמו, אלא שבאופן סתמי כך הוא, מפני שבעליו הפריש אותו לשמו, ולכן דינו כלשמו גם ללא מחשבה מפורשת של המקריב⁷.

הגרי"ז (בחידושויו כאן) נוקט כצד הראשון, שמחשבת שלא לשמו יוצרת פסול בקרבן. ראייתו מהדין שחטאת לשם חולין כשרה (להלן ג,א ומו,ב), והרי החושב כך - אינו חושב על הקרבן לשמו, ומשמע שאין צורך שהקרבן ייעשה לשמו, והחסרון במחשבת שלא לשמה הוא שזוהי מחשבת פסול⁸.

6. הגרי"ז כתב נפק"מ זו. בדומה לכך יש לדון על הולכה שלא לשמה, כאשר הכהן מחזיר את המזרק למקומו ומוליך בשנית, לדעה שהולכת זר הוכשרה באופן זה (ראה להלן מערכה כא).

7. הקשר בין שתי החקירות הוא חד צדדי: אם הפסול ב"שלא לשמה" הוא רק העדר ה"לשמה", מוכח שיש דין חיובי שבעינין לשמה, ולפיכך הכרח לפרש את דין "סתמו לשמו" שמובנו שיש בקרבן זה "לשמה". אבל אין הכרח לומר ההיפך, שאם הפסול בשלא לשמה הוא חלות פסול אזי אין דין להקריב את הקרבן לשמו, ושזהו הטעם לדין "סתמו לשמו". להרחבת הדיון על פשר דין "סתמו לשמו" ראה במערכה הבאה.

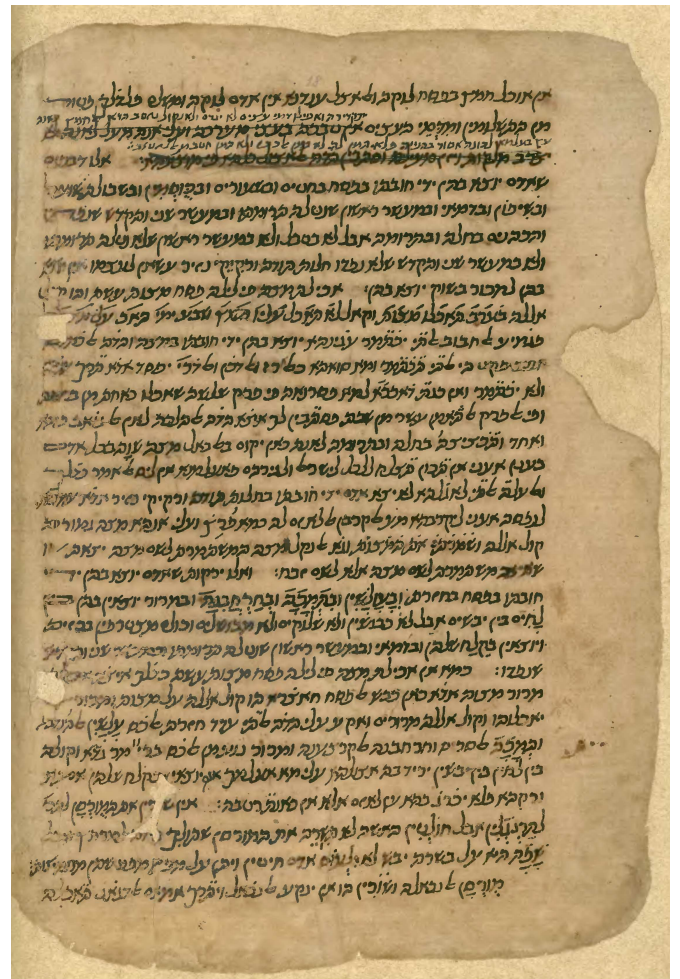
8. אך דחה, שאולי יש צורך שהקרבן ייעשה לשמו, אלא שסתמו לשמו, ומחשבה "לשם חולין" גרועה ואינה מפקיעה מן הסתמא.

9. הגמ' שם דנה בפסח ששחטו שלא בזמנו "לשמו ושלא לשמו", האם מחשבה זו עוקרת את הקרבן מפסח להיות שלמים וכך הוא כשר, כדין פסח שלא בזמנו שנשחט שלא לשמו. רבא שם אומר שמסתבר להשוות בין הדברים, כי גם סתם פסח שנשחט שלא לשמו הוא בבחינת "לשמו ושלא לשמו".

10. בחזון יחזקאל זבחים א,א הוכיח משם להיפך: על מנת שפסח יהיה כשר שלא בזמנו יש לעקור ממנו שם פסח, ומוכח מהשוואת רבא ש"לשמו ושלא לשמו" אף היא עקירת שם הפסח, ולא רק הוספת מחשבת פסול.

11. על פי דרכו יישוב הר"י ענגיל את קושייתו שם: מדוע מחשבה שלא לשמה מועילה לפסול? הרי יש לאו על המחשב מחשבה זו, כדלקמן כט,ב, והיה ראוי לומר "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד - אי עביד לא מהני"! אבל אם הפסול איננו אלא משום שהקרבן לא נעשה לשמו - הרי זה מובן, כי סוף סוף אכן לא נעשה לשמו.

שקרבתן שנפסל מחמת מחשבת שלא לשמה אינו נשרף מיד, כדין פסולו בגופו, אלא תעובר צורתו, כדין קרבן שיש פסול בדמו או בבעליו ואי אפשר לעשות את עבודתו כהלכתה¹².

פירוש המשנה לרמב"ם ומהדורותיו.

Ms. Heb. 4° 5703, פירושי המשנה סדרים מועד ונשים של הרמב"ם, אוטוגרף, הספרייה הלאומית, ירושלים.

הרמב"ם כתב את פירושו למשנה בצעירותו, ובמשך כל ימיו הרבה לתקנו על פי מה שנתחדש לו. בימינו נתגלה כתב יד הרמב"ם עצמו, ובו נראים תיקוניו, הכוללים מחיקות והוספות. במהדורות הרגילות של פירוש המשנה לרמב"ם, כגון הפירוש המודפס בגמרות, הנוסח תואם ל"מהדורה קמא", וקיימות סתירות רבות בין דבריו בפירושו לפסקיו במשנה תורה. הרב קאפח זצ"ל הוציא לאור לראשונה את כתב היד הרמב"ם והעיר על ההבדלים בין מהדורותיו, ועל פיהם התיישבו רבות מן הסתירות. חלק מנוסחאות מהדורה בתרא הובאו כבר בתוספתא יום טוב, בשם "נוסח ארץ ישראל".

הרמב"ם במהדורה קמא כתב שקרבן ציבור שנשחט שלא לשמו כשר, והדבר עורר תמיהות ודיון נרחב באחרונים, שלא ידעו על קיומה של מהדורה בתרא, בה חזר בו.

בקרבתן ציבור

הרמב"ם בפירושו למשנתנו כתב: "וממה שאמר 'לבעלים' תלמד שאין הדברים אמורים אלא בקרבנות שיש להם בעלים מסוימים, אבל קרבנות הציבור - אינה פוסלתן שחיטה שלא לשמן, לפי שאמרו: קרבנות הציבור סכין מושכתן לכמות שהן". זהו נוסח מהדורה קמא, והוא שהיה בפני האחרונים, ובעקבותיו כתב גם הרע"ב: "קרבנות צבור שנשחטו שלא לשמן עלו לציבור לשם חובה, שהשחיטה מושכתן למה שהן ראויין לו".

אבל במהדורה בתרא (שנדפסה לראשונה בתשכ"ז) חזר בו הרמב"ם, וכתב: "ואל תלמד ממה שאמר 'לבעלים'... אלא גם קרבנות הציבור פוסלתן שחיטה שלא לשמן, כלומר שהם לא עלו לציבור לשם חובה". וכך פסק בהלכות פסולי המוקדשין (טו,א): "כל הזבחים שנשחטו במחשבת שינוי השם, בין בקרבנות יחיד בין בקרבנות ציבור - כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, חוץ מן החטאת והפסח".

המשפט "קרבנות הציבור סכין מושכתן למה שהן" מופיע להלן (ו,ב) ובשבועות (יב,ב) בזמן אחר, שקרבנות ציבור שנקנו למטרה מסוימת - ניתן לשנות את יעודם בזמן השחיטה לקרבן אחר הנצרך (כגון מקרבן תמיד לנדבת ציבור, או מתמיד למוסף, ראה תוס' ו,ב ד"ה סכין). טעמו של דבר, ש"לב בית דין מתנה עליהם" שהייעוד בזמן הקנייה איננו סופי, אלא ניתן יהיה לשנותו לפי הצורך. הסברה בדברי הרמב"ם במהדורה קמא מוסיפה חידוש גדול בעניין זה: מכיוון שיעודו של קרבן הציבור נקבע על פי דעת בית הדין - אין היחיד השוחט שלא לשמו יכול לשנות את יעוד הקרבן, ומחשבתו אינה מעלה ואינה מורידה.

לא ברור מה המקור בגמ' לשיטה זו¹³, והאחרונים הרבו להקשות עליה: בגמ' להלן (ד,א) נאמר במפורש ששינוי קודש "ישנו בציבור כביחיד" (בניגוד לשינוי בעלים). כמו כן מצינו בכבשי עצרת שנשחטו שלא לשמן, שלא עלו לבעלים (מנחות מח,א הנ"ל)¹⁴. בתוספתא (פסחים פ"ה ה"ד ומנחות פ"ה הל' ב-ג) נאמר: "חטאות ציבור ששחטן בשבת שלא לשמן - הרי זה חייב; עולות ציבור ששחטן בשבת שלא לשמן - הרי זה חייב". כך גם נאמר במשנה (פרה פ"ד מ"א, לדעת חכמים) בעניין פרה אדומה, ובספרא (ויקרא דיבורא דנדבה פרק ו,יב) לגבי פרה העלם דבר של ציבור. גם במשנתנו "הפסח בזמנו והחטאת בכל זמן" משמע כך, שבא התנא לכלול את החטאות שזמנן קבוע - של ציבור - ואלו שאין זמנן קבוע (אוצר חיים ב,א).

חוני, המחלק בין שלמים שנשחטו לשם עולה לבין נשחטו לשם פסח, המחשבה לשם פסח היא פסול עצמי, ולא רק העדר מחשבה (שקיים גם במחשבה לשם עולה), ולכן לדידה אכן ישרף מיד, ואין להוכיח ממנו לדעת רבנן.
13. אפשר שהמקור הוא התוספתא בזבחים א,ג על כבשי ציבור ששחטן לשם אילים, ראה להלן בעניינה.
14. בסוגיה שם (מח,ב) יש דעה מחמירה אף יותר, כאמור, ששלמים אלו פסולים משום שהוקשו לחטאת, וראה דיון לעיל האם זה כר' אליעזר בלבד או אף כחכמים.

12. קהילות יעקב. בגמ' שם נאמר שכבשי עצרת שנשחטו שלא לשמן, לדעה שדינם כחטאת (ראה לעיל), תעובר צורתם. רש"י הסביר זאת כפשוטו, וחילק בין פסול זה לבין פיגול, שנשרף מיד, ואילו תוס' (ד"ה תעובר) סוברים שדינו כפיגול, ונזקקו להעמיד את הברייתא שם כדעת יחיד (בפסחים לד,ב), לפיה אפילו פיגול צריך עיבור צורה.
הקשו על רש"י מהגמ' בפסחים עג,ב, האומרת שקרבן שנשחט לשם פסח, לדעת יוסף בן חוני הפוסל - ישרף מיד. בקהילות יעקב תירץ בשופי, שבוודאי לדעת יוסף בן

להוכיח זאת מכמה סוגיות בפרק (בעיקר מהסוגיה ח,ב על חטאת לשם חטאת שונה, ממנה משתמע שהחילוק היחיד הקובע הוא מהות החטאת, ולא סוג הבהמה)¹⁷.

כבשי עצרת והאילים. בחג השבועות יש להקריב, מלבד קרבן מוסף כבכל חג, גם את שתי הלחם ועמם קרבנות נוספים, ביניהם כבשים לשלמי ציבור ושני אילים לעולה. הגמרא במנחות (מח,א) דנה על השוחט את הכבשים לשם האילים. יש ללמוד ממנה על הלכות שינוי השם בקרבן ציבור, והאם שחיטת בהמה אחת לשם בהמה אחרת נחשבת כשינוי השם.

עולה ושלמים שלא לשמן – דינם אחרי המחשבה

רבא מחדש, שקרבן שנשחט שלא לשמו – אסור לזרוק דמו שלא לשמו, וכך מדייקת הגמ' מלשון המשנה: "אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה", ומשמע, שפרט לכך – הרי זה ככל קרבן. הדבר נובע מסברה: "משום דשני בה, כל הני לישיני בה וליזיל?¹⁸", וכן מן הכתוב: "מוצא שפתיך תשמור ועשית, כאשר נדרת לה' אלוקיך נדבה אשר דברת בפניך" (דברים כג,כד). יש בפסוק זה קושי, שכן הוא פותח בנדר (המתחייב "הרי עליו להביא קרבן") ומסיים בנדבה (האומר "הרי בהמה זו קרבן", עיין קינים פ"א מ"א). לפיכך דורשת הגמ' כך: אם את מוצא שפתיך תשמור ועשית – יעלה קרבן זה לנדרך, ואם לאו – יהא דינו כנדבה; והרי אף קרבן נדבה אסור לעשות עבודותיו שלא לשמן.

החידוש בדיון זה הוא, שהיה מקום לומר שמכיוון שהקרבן כבר נשחט שלא לשמו – הרי זה כעין בעל מום (ראה לשון הרמב"ם הל' פסולי המוקדשין יח,א-ב: "כל המחשב מחשבה שאינה נכונה... דומה למטיל מום בקדשים"), שמותר מדאורייתא להטיל בו מום נוסף (הל'

תירוצים רבים נאמרו על קושיות אלו (בחידושי האחרונים על דף ב,א וד,א), ונביא את מקצתם: יש אומרים שכוונת הרמב"ם שהקרבן לא עלה לשם הקרבן המקורי שיועד לו, אלא לקרבן החדש שעליו הוא חושב (ולא כפי שהוסבר לעיל בעניין "לב בית דין מתנה"). על פי זה הקרבן כשר רק בתנאי שהבהמה והזמן מתאימים לקרבן החדש, כגון השוחט קרבן תמיד לשם מוסף שבת (זבחי אפרים ב,א; שו"ת בית שערים או"ח סי' רמ). ויש אומרים שהגמ' האומרת שיש פסול שלא לשמו בציבור עוסקת בדיון מדאורייתא, אבל כתוצאה מתנאי בית הדין הדבר אינו הלכה למעשה (טהרת הקודש ב,א)¹⁵. ויש שכתבו שהרמב"ם חזר בו (פנים מאירות), כפי שאכן התברר.

מחשבה לשחוט בהמה זו לשם בהמה מסוג אחר

הדוגמאות במשנה ל"שינוי קודש" הן שחיטת עולה לשם שלמים וכדומה. בתוספתא (זבחים פ"א ה"ג) הוזכר סוג אחר של שינוי: "כבשי ציבור ששחטן לשם כבשים ונמצאו אילים – עלו לציבור לשם אילים; אילי ציבור ששחטן לשם אילים ונמצאו כבשים – עלו לציבור לשם כבשים". מכאן ששינוי סוג הבהמה איננו נחשב כ"שינוי קודש".

בגמרא במנחות (מט,א) הובאה ברייתא דומה, ושם משתמע אחרת: "תני רבה בר בר חנה קמיה דרב: כבשי עצרת ששחטן לשם אילים – כשרין, ולא עלו לבעלים לשם חובה. אמר ליה רב: עלו ועלו. אמר רב חסדא: מסתברא מילתיה דרב בכסבור אילים ושחטן לשם כבשים, שהרי כבשים לשם כבשים נשחטו, אבל כסבור אילים ושחטן לשם אילים – לא, עקירה בטעות היא עקירה". לדעת רבה בר בר חנה שינוי זה גורם שלא עלו לשם חובה, ואמנם רב תיקן אותו, אך רב חסדא פירש שמדובר כשמחשבתו בסופו של דבר כיוונה לאמת. לדעת רבה שם "עקירה בטעות לא היא עקירה", ומכל מקום אינו חולק על המשתמע מדברי רב חסדא שמחשבה לשנות את סוג הבהמה אף היא פוסלת. ממילא, אף את התוספתא ניתן לפרש בדרכו של רבה, שעקירה בטעות אינה עקירה, אבל אם היה מויד במחשבתו – היתה מועילה שלא יעלו לציבור¹⁶. אולם בשפת אמת (מנחות שם) כתב שהדבר פשוט ששינוי סוג הבהמה איננו גורע, כל שאינו משנה את שם הקרבן, וזהו טעמה של התוספתא, ואילו הברייתא בכבשי עצרת ששחטן לשם אילים מתכוונת ששחט את כבשי השלמים לשם עולה. כך סובר גם בזבח תודה (זבחים ג,ב ד"ה כבשי עצרת), והאריך

17. לשון הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין טו,ז): "שני כבשי עצרת ששחטן לשם אילים" וכו', ומשמע שמדבר בכבשי השלמים דווקא, בהתאם לפירוש השפת אמת והזבח תודה. אולם בזבח תודה גרס משום מה ברמב"ם "כל כבשי עצרת", ותמה עליו, והעירו על כך ב'לקוט שינויי נוסחאות' במהדו' פרנקל שם.

18. כך מפרש רש"י (ד"ה משום דשני). בזבח תודה (ד"ה אסור לזרוק דמה) מציע לפסק אחרת: "משום דשני בה כל הני, לישיני בה וליזיל?", ולפי פיסוק זה מתבארים דברי הרמב"ם (ראה להלן), שגם אם עשה כמה עבודות שלא לשמו – עדיין חובתו להמשיך ולעשות לשמו.

15. תירוצים אחרים: הרמב"ם הכשיר רק בשחיטה, שבה "סכין מושכתו", ולא בשאר העבודות (יכהן פאר ב,א); או שחילק בין חטאת, הפסולה שלא לשמה גם בציבור, לבין הקרבנות הכשרים (חשק שלמה ושפת אמת ב,א); או שהכשיר רק בעולה, שאותה ניתן להביא בנדבת ציבור על ידי "סכין מושכתו", אך לא בחטאת ושלמים, שאין הציבור מביא שלמי נדבה (פני יהושע ביצה כ,ב).

16. תוס' במנחות שם (ד"ה עקירה) הקשו מהתוספתא על רב חסדא, ונדחקו לתרץ (עיין בחסדי דוד על תוספתא זו), ומשלא תירצו שכאן מדובר בשינוי הבהמה בלבד – משמע שסוברים שגם שינוי זה פוסל. כך גם פשטות לשון רש"י שם: "לשם אילים – דאמר הריני שוחטן לשם אילים", ולא "לשם עולה".

אופן ובכל מצב (עיין איילת השחר לגראי"ל שטיינמן שליט"א).

נשחט במחשבה פגומה – האם מותר לשנות שם בעליו?

כיוצא בזה דנו האחרונים בשאלה, האם קרבן שנשחט שלא לשמו מותר לעשות את שאר עבודותיו בשינוי בעלים. יסוד השאלה בכך, שקרבן שעשאו בשינוי קודש – עדיין שמו עליו, אלא שלא עלה לבעליו לשם חובה, ואם כן יש מקום להמשיך לעשותו לשמו, אבל לעניין שינוי בעלים, לכאורה מכיוון שכבר אינו עולה לבעליו – אין עוד משמעות לשינוי הבעלים בו.

במרכבת המשנה (הל' פסולי המוקדשין טו,א) כותב כאמור, שקרבן שנשחט בשינוי בעלים – מותר לזרוק את דמו לשם אדם אחר, מפני שכעת שהקרבן לא עולה לחובתו של הבעלים, ומחשבה על אדם אחר איננה נחשבת שינוי²⁰. אולם בעל אבן האזל (הל' פסולי המוקדשין יג,א) חולק, מפני שמחשבת שינוי בעלים אינה מפקיעה באמת את הבעלות על הקרבן, ועדיין הרי זה קרבן של פלוני, ואסור לזרוק דמו לשם אדם אחר, וכן כתב בזבח תודה (ועיין גם טהרת הקודש ז,ב, שהסתפק בדבר). בחזון יחזקאל (זבחים א,א) צידד בדעה הראשונה: מחשבת שינוי בעלים איננה עוסקת בבעלות על הקרבן, אלא בשאלה על מי הוא מרצה. ומכמה ראיות מוכח שקרבן שנשחט שלא לשמו – אין עוד בהקרבנות שום ריזוי לבעליו, אפילו לא בתורת נדבה, והוא קרב רק מפני שחלה עליו מתחילתו קדושת קרבן²¹. ממילא, אין כל משמעות לשינוי בעלים בו.

החזון איש (זבחים א,ה) העלה נפקא מינה נוספת בשאלה זו: בחטאת שנשחטה לשם חולין, שכשרה ולא עלתה לבעלים (להלן מו,ב), האם מחשבת שינוי בעלים תפסול אותה כעת לגמרי, או שכבר אין משמעות למחשבה זו? וכתב שמן המשנה משתמע שאסור לשנות, שכן הגמ' מדייקת מ"אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה" שעדיין אסור לשנות את שמו, ולפי פירוש תוס' (ד"ה כל הזבחים, בתירוצם השני) המשנה כוללת ב"שינוי השם" גם שינוי בעלים.

סיכום

על פי הדעה הנקוטה להלכה, כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים חוץ מפסח וחטאת, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה. באחרונים נדונה השאלה האם מחשבת שלא לשמה בפסח ובחטאת יוצרת פסול בקרבן, כעין מחשבת

איסורי מזבח א,ח ומהר"י קורקוס). לפיכך בא הפסוק ללמד שעדיין יש לקרבן זה דין קרבן נדבה גמור, שאסור לעשותו שלא לשמו (עיין טהרת הקודש ושפת אמת)¹⁹.

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין טו,ג) פוסק כדברי רבא: "אסור לחשב בקדשים מחשבה שאינה נכונה, כמו שיתבאר. לפיכך, זבח ששחטו שלא לשמו... חייב להשלים שאר עבודות לשמן. אפילו שחט וקיבל והולין במחשבת שינוי השם – חייב לזרוק במחשבה נכונה".

מלשונו "חייב לזרוק במחשבה נכונה", ולא כלשון רבא "אסור לזרוק דמה שלא לשמה", מדייק בזבח תודה, שצריך לחשב בשאר העבודות בפירוש לשמה, ולא די בכך שיעשה זאת בסתם. והסביר טעמו של דבר, שאמנם סתם זבחים עומדים לשמן, ואין צורך לחשוב בעשייתם לשמן (ראה במערכה הבאה). אך מכיוון שהתחיל להקריב שלא לשמו, אם כעת ימשיך באופן סתמי – הרי זה כשלא לשמו, משום ש"כל העושה – על דעת ראשונה הוא עושה". יתכן לבאר זאת אחרת, שהרמב"ם לשיטתו (הל' מעשה הקרבנות ד,י-יא), שאף על פי שסתם זבחים לשמן הן עומדים – לכתחילה יש לעשות את כל העבודות בפירוש לשמן (ראה במערכה הבאה).

האם באותה עבודה עצמה מותר להמשיך ולעשותה שלא לשמה?

בסוגיה המקבילה במנחות (ב,א) כותב רש"י (ד"ה ואסור לשנויי): "שינוי אחר, כגון אם עבר וקמצה שלא לשמה – אסור לתת קומץ בכלי שלא לשמה". בחידושים המיוחסים לרשב"א (שם) מדייק מדבריו, שדווקא שאר עבודות אסור לעבוד שלא לשמה, כי עדיין סתמן לשמן וצריך להשאירן כך, אבל אותה עבודה ששינה בה – מותר להמשיך ולעשותה שלא לשמה (וראה בהערת כנסת הראשונים זבחים אות כו). יש שמדייקים כן גם בלשון הרמב"ם הנ"ל: "חייב להשלים שאר עבודות לשמן", שבאותה עבודה אין צורך להשלים לשמה, כגון השוחט סימן אחד שלא לשמו – אינו חייב להשלים את השחיטה לשמו ('המצליח', מובא ב'ספר הליקוטים' הל' פסולי המוקדשין יג,א). באבני נזר (ח"מ סימן קסב) מוסיף לחדש, שקבלה והולכה נחשבות כעבודה אחת לעניין זה, כי נלמדו ממילה אחת: "והקריבו" (להלן ד,א), ואם קיבל את הדם שלא לשמה – מותר להולין שלא לשמה. אם כי, הסברה "כל הני ליזני בה וליזיל" לכאורה שייכת גם בהמשך אותה עבודה עצמה, וגם לשון הרמב"ם הנ"ל: "אסור לחשב בקדשים מחשבה שאינה נכונה" מובנה, לכאורה, שהדבר אסור לגמרי, בכל

21. כך יוצא מהגמ' להלן ו,א: "אי אמרת בשלמא לא כיפרו, שלא לשמו מכח לשמו קאתי", שאינם מכפרים על עוון עשה של בעליהם אפילו לא כנדבה. ובגמ' להלן קג,א מובאת דרשה ללמד שהכהנים זוכים בעור עולה שנשחטה שלא לשמה, ומהוה-אמינא שלא יזכו משמע שהיא גרועה מנדבה (ראה בדבריו ראיות נוספות).

19. בספרא (ויקרא דיבורא דנדבה פרשתא ד,ו) למדו על כשרות הקרבן מפסוק אחר: "אין לי אלא שנשחטה לשמה. שלא לשמה מניין? ת"ל 'העולה', כל שהיא עולה – טעונה הפשטה".

20. לדעתו כששחט בשינוי השם אסור לעשות כן, כי עדיין הקרבן נחשב כנדבתו של הבעלים, ואילו כששחט לשם אחר – אין זו נדבתו של הבעלים.

פיגול, או שהיא רק העדר מחשבה לשמה. בגמרא בתוספתא ובראשונים יש צדדים לכאן ולכאן.

הרמב"ם בפירושו למשנה סבר תחילה שקרבנות ציבור שנעשו שלא לשמן כשרים ואף עלו לבעלים לשם חובה, וחזר בו.

כשחושב להקריב קרבן לשם אותו קרבן עצמו, אך לבהמה שונה, נקטו האחרונים שמחשבתו איננה גורעת

(שפת אמת זובח תודה).

קרבן שנשחט שלא לשמו, שכשר ולא עלה לבעליו, יש להמשיך לעשות את עבודותיו לשמו, ואף לומר זאת בפירוש (זבח תודה). יש אומרים, שאותה עבודה שנעשתה כבר שלא לשמה – מותר להמשיך ולעשותה שלא לשמה (מיוחס לרשב"א במנחות). באחרונים נחלקו האם מותר להמשיך לעשות את הקרבן במחשבת שינוי בעלים, מאחר שלא עלה לבעליו.

מערכה ג. "סתם זבחים" – לשם הם עומדים" (ב,ב)

לחשוב במפורש להיפך – הוא מפקיע את הקרבן מלהיות לשמו.

אפשרות שלישית בהבנת עיקר הדין היא, שאין כל צורך שהקרבן ייעשה לשמו, אלא שאם נעשה שלא לשמו – גזרה התורה שמחשבה זו פוסלתו, כעין מחשבת פיגול, וכשנעשה באופן סתמי – אין כאן מחשבה הפוסלת.

חקירה זו קשורה להבנת הדין שמחשבה שלא לשמו פוסלת (ראה במערכה הקודמת): על פי האפשרות השלישית – הכרח לפרש שמחשבה זו יוצרת פסול בקרבן, כעין מחשבת פיגול. על פי האפשרויות הראשונות – אין הכרח בדבר, ואפשר להבין שהפגם במחשבת שלא לשמו הוא שהיא מבטלת את המעמד הסתמי של "לשמו".

נפקא מינה אפשרית מדיון זה היא לגבי שחיטת קדשים על ידי קטן. רש"י בחולין (יב,ב ד"ה קטן) סובר ששחיטתו נחשבת כשחיטה שלא לשמה (אלא אם כן נאמר ש"מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו" מועיל גם בקטן, ויעשה מעשה המוכיח על כוונתו, עיין שם). תוס' כאן (ד"ה זבחים) הקשו עליו, שאפילו אם מחשבת הקטן אינה מחשבה כלל – סוף סוף סתמו לשמו! (ותירצו שאם אין לקטן מחשבה הרי זה גרע מסתמא, כי נחשב כמתעסק). נראה שלדעת רש"י "סתמו לשמו" מתפרש כאפשרות הראשונה, שמן הסתם זוהי דעת העובד, ולכן בקטן, שאין מחשבתו מחשבה – לא מועיל "סתמו לשמו"; לעומת זאת תוס' סוברים כאפשרות השנייה או השלישית, ולכן איננו זקוקים כלל למחשבת הקטן (חמדת דניאל כאן)¹.

כמותו, ובמקרה זה הקרבן כשר ומרצה, כי היתה בו מחשבה מפורשת לשם בעליו ואילו המחשבה השנייה איננה פוסלת.

בטירת הקודש הסביר את תוס' בעניין קטן כאמור, שלדעתם "סתמו לשמו" אינו נובע כלל ממחשבתו, ובדעת רש"י כתב שאף הוא סובר כך, אבל מכיוון שלכתחילה מצוה מדאורייתא לחשוב (ראה להלן) – קטן שאינו יכול לחשוב הרי זה "אינו ראוי לבילה", ומעכבת בו (וכן בשפת אמת). הסבר אחר לדעת רש"י: "סתמו לשמו" נובע מהנחה שהעובד לא עבר על האיסור לשנות את הקרבן, והיה נאמן לשליחותו לעשות את הקרבן כרצון בעליו, ובקטן איננו יכולים להניח כך (ראש המזבח).

הגמרא להלן (ד,א והלאה) לומדת מפסוקים שונים שצריך לעשות את הקרבנות לשם, כדוגמת הלימוד "שתהא זביחה לשם שלמים". פשטות הדברים שהכהן העובד צריך לחשוב בפועל שהוא עושה את הקרבן לשמו. אולם רבא בסוגיה כאן קובע ש"זבחים בסתם לשמן עומדין", ולכן גם אם לא נזכרו במפורש לשמן – כשרים הם, ועלו לבעלים לשם חובה. יש לברר את טעם הדין והיקפו, האם נאמר בכלל הקרבנות ולא יזוה עניין.

הגמ' חותרת להוכיח שסתמו לשמו, ולבסוף מוכיחה זאת מדברי ר' יוסי (במשנה לקמן מו,ב): "אף מי שלא היה בלבו לשם אחד מכל אלו – כשר, שהוא תנאי בית דין", הרי שהתנו בית דין שלא לומר שהקרבן נעשה לשמו. ראייה זו מעוררת שאלה נוספת: האם ניתן לסמוך על ה"סתמא" אף לכתחילה, או שקיימת מצוה לחשוב לשם הקרבן?

הטעם ש"סתמו לשמו"

בטעם הדין שסתמו לשמו העלו האחרונים שתי אפשרויות שהן שלוש: האחת, שיש בקרבן דין לעשותו לשמו, אבל לשם כך אין צורך במחשבה מפורשת בשעת העבודה. אפשרות זו מתפצלת לשתי דרכים: הראשונה, שאנו מניחים שמן הסתם כוונת העובד ומחשבתו לעשותו לשמו. השנייה, שאין כל צורך בכוונת העובד: מכיוון שהבעלים הקדיש את הקרבן וייעדו לשמו – מעשיו של העובד נחשבים ממילא כהמשך העשייה לשם הקרבן, גם אם העובד לא חשב על כך כלל, אלא שאם העובד בחר

1. בחמדת דניאל כתב שרש"י ותוס' לשיטתם להלן ז,א, בעניין "עולה ששחטה על מי שאינו מחויב כלום – פסולה, שאין לך אדם מישראל שאינו מחויב עשה": תוס' (ד"ה על מי) גרסו כך, ולגרסתם מוכח שאילו היתה מציאות של אדם שאינו מחויב עשה – היה הקרבן כשר ומרצה, כי אין מחשבת שינוי בעלים אלא ב"חברו דומיא דידיה", המחויב כפרה כמותו, וזאת למרות שהעולה לא נשחטה לשם בעליה. לעומת זאת רש"י גורס "חטאת ששחטה", ולפירושו אפשר שהחילוק בגמ' הוא בין פסול לכשר, ובכל מקרה אינו מרצה. לעניין זה ראה להלן מערכה ט, ושם הובאה גמ' מפורשת בפסחים סב,א שהדין "חברו דומיא דידיה" נאמר גם בעולה, ומשמע אפוא שגם אם לא חשב כלל לשם בעליו – הקרבן מרצה. ובדוחק יש לדחות, שמדובר במי שחשב תחילה על הקרבן לשם בעליו, ואחר כך חשב לשם אדם אחר שאינו בר כפרה